

Politika Ferdinanda II. u vrijeme Tridesetogodišnjeg rata

Ivančić, Ines

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:932623>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
RIJEKA

Ines Ivančić

POLITIKA FERDINANDA II. U VRIJEME TRIDESETOGODIŠNJEG RATA
(1618.-1648.)

- *završni rad* -

Rijeka, 2020.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
RIJEKA

POLITIKA FERDINANDA II. U VRIJEME TRIDESETOGODIŠNJEG RATA
(1618.-1648.)

Završni rad

Studij: Dvopredmetni studij germanistike i povijesti

Akadska godina: 2019./2020.

Mentor: doc. dr. sc. Maja Čutić Gorup

Studentica: Ines Ivančić

Rijeka, rujan 2020.

Sažetak

Tridesetogodišnji rat (1618.-1648.) predstavlja razdoblje razaranja u Europi koje je obilježilo 17. stoljeće, a koje korijene vuče još od početka reformacije u 16. stoljeću koja je dovela do raskola unutar katoličke vjerske zajednice. Razdoblje bez većih sukoba koje je osigurao Augsburški vjerski mir iz 1555. završava početkom 17. stoljeća kada dolazi do sve češćih incidenata i netrpeljivosti između katolika i protestanata, a izazvanih provođenjem katoličke konfesionalizacije, osobito jake u Unutarnjoj Austriji. Bio je to rat koji je zahvatio cijeli kontinent pod opravdanjem borbe za vjeru. U to vrijeme obitelj Habsburg bila je moćna, a upravo tada je na mjesto cara došao katolik koji je pod svaku cijenu htio Europu ponovno učiniti katoličkim kontinentom – Ferdinand II. Njegova protureformacijska politika provedena u Svetom Rimskom Carstvu Njemačke Narodnosti dovela je do velikog razaranja u moralnom i materijalnom pogledu. Tema ovog završnog rada je politika koju je Ferdinand II. vodio tijekom Tridesetogodišnjeg rata, a kako bi se bolje shvatilo kako je uopće došlo do samog rata i zašto je izbio baš u vrijeme Ferdinanda, rad je podijeljen na dva dijela. Prvi dio donosi osvrt na Ferdinandov odgoj i početak vlasti u Unutarnjoj Austriji, a drugi dio rada odnosi se na samu politiku Ferdinanda II. tijekom Tridesetogodišnjeg rata.

Ključne riječi: Habsburgovci, Ferdinand II., Unutarnja Austrija, protestantizam, isusovci, katolicizam, protureformacija, Sveto Rimsko Carstvo Njemačke Narodnosti, katolička konfesionalizacija, Tridesetogodišnji rat (1618.-1648.), Vestfalski mir (1648.), Europa

Sadržaj:

1. Uvod.....	1
2. Ferdinand, odrastanje i obrazovanje.....	2
2.1 Nadvojvoda Unutarnje Austrije.....	4
2.2 Ferdinand II., car Svetog Rimskog Carstva.....	7
3. Tridesetogodišnji rat (1618.-1648.).....	9
4. Politika Ferdinanda II. (1578.-1637.) tijekom Tridesetogodišnjeg rata	
4.1 u vrijeme češko-falačke faze	11
4.2 u vrijeme danske faze.....	15
4.3 u vrijeme švedske faze.....	16
4.4 u vrijeme francuske faze.....	18
5. Vestfalski mirovni ugovor (1648.).....	19
6. Zaključak	21
7. Popis literature	23

1. Uvod

Ferdinand III. bio je nadvojvoda Austrije, Burgundije, Štajerske, Koruške, Kranjske i Württemberga, grof Tirola i Goričke, a kao Ferdinand II. vladao je Svetim Rimskim Carstvom kao vrlo pobožan car od 1619. do 1637. godine.¹ Bio je središnja figura povijesti svoga vremena i po uzoru na svoje prethodnike inzistirao je na restauraciji tada uzdrmane katoličke vjere dokle god je njegova moć dosegala. U ime vjere i svoje obitelji Habsburg, posvetio je život borbi protiv pobunjenika, a čak je i svoj životni moto preuzeo iz *Biblije: Legitime certantibus corona! – Kruna pripada onima koji se bore časno!*² Tako je borba protiv protestantizma postala glavni cilj njegove vladavine, što je u konačnici dovelo i do tragičnog Tridesetogodišnjeg rata koji je obilježio 17. stoljeće.

Rad donosi kronološke događaje koji su se odvijali od samog rođenja Ferdinanda II. do završetka njegova života, a cilj je objasniti zašto je car toliko težio suzbijanju protestantizma, kako je politika njegove obitelji utjecala da dođe do rata i koje su bile posljedice. S obzirom da je sama biografija Ferdinanda II. veoma opsežna, izdvojeni su oni detalji iz djetinjstva za koje se smatra da su relevantni u shvaćanju njegove politike kasnije. Iz tog razloga se prvi dio rada uvelike oslanja na Ferdinandovo obrazovanje, koje je kasnije utjecalo na njegova politička i vjerska stajališta. Nakon toga bit će opisano njegovo djelovanje kao vladara Unutarnje Austrije kada se već vidi kakvu politiku će provoditi i za vrijeme vladavine cijelim Svetim Rimskim Carstvom, a zatim će uz događaje Tridesetogodišnjeg rata biti navedene i njegove odredbe koje su utjecale na produžetak rata.

¹ Ćutić-Gorup, *Dekret nadvojvode Ferdinanda iz 1599. o izgonu protestanata*, str. 83.

² Franzl, str. 7.

2. Ferdinand, odrastanje i obrazovanje

U lipnju 1578. u Grazu, unutarnjoaustrijski nadvojvoda Karlo II. i njegova žena, a ujedno i nećakinja Marija Bavarska dobili su svoje šesto i jedino dijete koje će postati carem Svetog Rimskog Carstva, Ferdinanda. Ime je dobio po djedu s očeve strane koji je ujedno i pradjed s majčine strane – Ferdinandu I.³ Kako mu je i sam otac bio veliki katolik, protivnik reformacije, Ferdinand je također bio dijete odgajano u duhu katoličanstva, a na to je posebno pazila i njegova majka.

Zapisi o njegovom ranom djetinjstvu govore samo o tome kako je učio moliti, kako je prvi put izgovorio ime Isusa i Marije te je jasno zaključiti da je najvažniji cilj njegova odgoja upravo taj, da postane pobožni katolik. Nadvojvotkinja Marija ne samo da je težila katoličkom odgoju svoje djece, nego je uvijek bila oprezna pred stranim utjecajima, a osobito je pazila da djeca ne dođu u kontakt s protestantizmom.⁴ No, osim što je odgoj bio u duhu katolicizma, bio je i veoma strog, potpuno suprotan od današnjih pedagoških načela. Uz tjelesno kažnjavanje, nadvojvode Unutarnje Austrije svoju su djecu zbog neljubaznosti slali i u pritvore za kaznu, a tu kaznu su primjenjivale i obrazovne ustanove kako bi ih disciplinirale.⁵ Takav strogi odgoj morao je utjecati na osobnost Ferdinanda i kasnije, kada ga se opisivalo kao povučenog i nesamostalnog, a spominje se da je i kao odrasla osoba posebno pokazivao poštovanje i prema majci.⁶

Ferdinandovo obrazovanje počinje od malih nogu, te je sa svega osam godina već bio svečano prihvaćen kao prvi polaznik Sveučilišta u Grazu, kojeg je osnovao njegov otac nadvojvoda Karlo II. No, s obzirom da se tamo lako moglo stupiti u kontakt s pristalicama luteranstva, Graz ipak nije bio dobro mjesto za obrazovanje budućeg protivnika reformacije koji je morao odrasti u strogo katolički orijentiranom okruženju, kako ga osobne veze ne bi ometale u njegovoj jednoj zadaći - gušenju luteranstva. Marija Bavarska odlučila ga je poslati svojoj rodbini u Ingolstadt.⁷

Ingolstadt je bio rezidencija bavarskih vojvoda u kasnom srednjem vijeku, a osim što se tvrđava u Ingolstadtu smatrala najjačom, ona je sadržavala i poznato isusovačko sveučilište. Martin Luther prozvao je sveučilište u Ingolstadtu „žalosnim i sramotnim“. Svo katoličko

³ Franzl, str. 22

⁴ Isto

⁵ Franzl, str. 23.

⁶ Isto

⁷ Franzl, str. 24.

plemstvo južne Njemačke slalo je svoje sinove na obuku u isusovačke škole u Ingolstadtu, jer se smatralo da je vrhovna duhovnost raditi na spasenju duša pojedinaca, dakle vladara, koji su imali autoritet nad dušama svojih podanika.⁸

Godine 1590. Ferdinand je došao u Ingolstadt i tako postao prvi član obitelji Habsburg koji je pohađao javnu obrazovnu ustanovu.⁹ Iako sam nije težio sticanju akademskog naslova, izvori kažu da je s Ingolstadtom bio oduševljen.¹⁰ Ferdinand je izučavao dijalektiku i retoriku i čitao starorimske klasike. Već sa četrnaest godina slušao je predavanja o politici i etici, sudjelovao u raspravama te vježbao stvaranje kalendara. Uz studij, vjera je i dalje bila važan aspekt njegova obrazovanja. Svakodnevno je na misama pratio propovjedi isusovaca, pjevao je u crkvenom zboru, te sudjelovao na raznim procesijama. I svoje slobodno vrijeme često je provodio kod isusovaca, osim kada bi išao u lov.¹¹

Usprkos Ferdinandovom marljivom učenju, mnogi su se protivili njegovom boravku u Ingolstadtu. Osobito je školovanje budućeg prijestolonasljednika pod utjecajem isusovaca smetalo luteranskim zemljoposjednicima u Unutarnjoj Austriji. Isusovci su bili najveći protivnici luterana, a s obzirom da su upravo oni imali velik utjecaj na Ferdinanda, luterani su predvidjeli da bi u budućnosti to za njih mogao predstavljati problem. Drugima je pak smetala činjenica da se budući vladar školuje u Ingolstadtu, dok je njegova zemlja pod konstantnom prijetnjom od napada Osmanlija. No, odlučna i snalažljiva nadvojvotkinja Marija osobno se zalagala da joj sin ostane u Ingolstadtu te je uvijek uspijevala naći izgovore kako bi se Ferdinandovo školovanje produžilo, poput onoga da nije u potpunosti usavršio latinski, i slično.¹²

Tako je Ferdinand proveo pet godina u Ingolstadtu, no nije usavršio ni rimsko pravo, niti rimsku književnost. Ipak, planovi njegove majke za njega bili su drugačiji. On je trebao postati moćni katolički vladar koji će u potpunosti provesti rekatolicizaciju austrijskih zemalja, a isusovci su neumoljivo radili da ga za to pripreme.¹³ Iako će od završetka njegova školovanja pod utjecajem isusovaca do početka Tridesetogodišnjeg rata proći više od dvadeset godina, u proučavanju njegova odgoja i školovanja jasno se može zaključiti da je on jedan od

⁸ Franzl, str. 25

⁹ Franzl, str. 24.

¹⁰ Isto, str. 27.

¹¹ Isto, str. 28.-29.

¹² Isto, str. 31.

¹³ Isto, str. 31.

habsburških vladara koji će potaknuti rekatolizaciju, a time i vjerske sukobe između katolika i protestanata.

Godine 1595. Ferdinand se vraća u svoju zemlju. U međuvremenu, Karlo II. je preminuo i to u vrijeme velikih nereda u Grazu 1590., kada se narod bunio protiv isusovaca i katoličke vjere općenito. S obzirom da je Ferdinand tada imao tek dvanaest godina, Karlo je vlast privremeno predao nadvojvodama Ernstu i Maksimilijanu, koji su kao upravitelji vodili Unutarnju Austriju, no na njihove odluke utjecala je i nadvojvotkinja Marija. Osim pobuna protestanata protiv katoličke Crkve, velika opasnost javljala se i na granicama gdje su u svakom trenu mogle prodrijeti Osmanlije.¹⁴

2.1. Nadvojvoda Unutarnje Austrije

Od 1595. Ferdinand je sam upravljao Unutarnjom Austrijom, područjem kojim se iz Graza upravljalo Štajerskom, Koruškom, Kranjskom, Goričkom, Trstom i okolicom i Istrom.¹⁵ Već od samih početaka Ferdinandova boravka u Grazu protestanti počinju iskazivati netrpeljivosti prema njemu, a osim toga morao je pripaziti i na problem osmanskog prodora prema granicama Carstva.

Odgojen pod utjecajem isusovaca, Ferdinand je pri dolasku na vlast svog savjetnika i prijatelja našao u svećeniku Bartholomäusu Villeru koji ga je učio da je „vladar odgovoran za svoje podanike, a posebno za njihovu dušu. No, kako su se tada mnogi odvojili od katoličke Crkve, glavna zadaća vladara mora biti ponovno ujedinjenje naroda i spasenje njihovih duša – ne učini li tako, vladar dovodi sebe i svoju dušu u opasnost.,”¹⁶ Takve poruke, uz prijašnje utjecaje, ostavljaju jak utisak na tada mladog i neiskusnog Ferdinanda. Tako Ferdinand počinje sve više razmišljati o restauriranju katoličanstva, što uskoro postaje i njegov životni cilj te će svoju politiku oblikovati u tom smjeru.

Dvor je svakako bio manje popularan kod protestantskih zemljoposjednika koji su Ferdinandu još uvijek isplaćivali zemlju. Treba uzeti u obzir i činjenicu da je Ferdinand bio ovisan o pomoći protestanata pred napadom Osmanlija. Osim toga, uvijek je postojala opasnost i od

¹⁴Franzl, str. 32.-34.

¹⁵ Ćutić-Gorup, *Dekret nadvojvode Ferdinanda iz 1599. o izgonu protestanata*, str.79.

¹⁶Franzl, str. 39.-40.

napada Mletačke Republike, vječnog neprijatelja Carstva, koja je mogla iskoristiti unutarnje nemire u zemlji.

Na dvoru su se pisali i memorandumima za Ferdinanda, a jedan od važnijih je *Deliberatio de modo, quo res catholica ab Archiduce Ferdinando in Austria interiori restitui possit* iz 1595., u kojem su navedeni savjeti kako i kojim sredstvima vratiti, odnosno restaurirati katoličku vlast.¹⁷ Među katoličkim svećenicima smatralo se da ne postoji mir u zemlji u kojoj postoje dvije vjere te da vladar takve zemlje nikad neće imati autoritet. Kao problem navodili su činjenicu da protestanti smatraju da je Božja riječ jača od čovjekove, zbog čega neće biti poslušni zemaljskom vladaru. Najveći problem u Carstvu ipak je bio taj, da su bogate nadbiskupije Magdeburga i Bremena pripadale protestantima, a i u nekim drugim biskupijama upravljali su protestantski administratori umjesto katoličkih biskupa, što su katolici smatrali nepravdom.¹⁸

S obzirom na Ferdinandovo odrastanje koje je obilježila konstantna zaštita majke i isusovaca, protestanti su ga smatrali slabašnim i nesamostalnim, a njihov položaj u Grazu tada je bio isuviše jak da im se bilo tko suprotstavi. Nisu smatrali da bi im se budući vladar suprotstavio sada kada je zemlja pod prijetnjom Osmanlija. No, iako je cijelo svoje odrastanje bio pod utjecajem isusovaca i katoličkih svećenika, Ferdinandova politika kasnije bila je samostalna i nikako ga se ne može smatrati marionetom isusovaca ili katoličkih svećenika. On im je ispunjavao želje samo ako su bile u skladu s njegovim interesima, dakle, nikakva institucija ga nije kontrolirala.¹⁹

Prvi konflikt između Ferdinanda i protestantskih moćnika u Grazu događa se već 1596., kada im je odbio jednakost vjeroispovjesti koju su oni tražili kada su se okupili u svrhu polaganja zakletve. Nakon duge rasprave, znajući koliko je Habsburška kuća jaka te u strahu da će ih se proglasiti pobunjenicima, protestanti su popustili i ipak položili zakletvu, što je već bio početak slabljenja protestantizma u Unutarnjoj Austriji. Dana 12. 12. 1596. održana je svečana ceremonija odavanja počasti Ferdinandu, novom nadvojvodi, u katedrali u Grazu. Na ceremoniji nije prisustvovalo mnogo protestanata, a sama ceremonija označavala je početak provođenja Ferdinandove katoličke obnove.²⁰

¹⁷ Isto, str. 42.

¹⁸ Isto, str. 99.

¹⁹ Franzl, str.41.

²⁰ Franzl, str.44.-46.

Nakon svečane ceremonije Ferdinand je posjetio cara Rudolfa II. u Pragu i s njim razgovarao o svojim planovima o uništenju protestantizma, no car ga je upozorio da vrijeme nije povoljno za unutarnje sukobe zbog opasnosti od Osmanlija i Mlečana. Ferdinand je vjerovao u Božju pomoć pri provođenju svog plana, ali ipak, prije toga odlučuje se za putovanje, odnosno hodočašće u Italiju. Odlučio je u Rimu posjetiti sva sveta mjesta, odati počast papi i moliti za pomoć u provođenju svoga cilja. Osim toga, trebalo je razgovarati s papom Klementom VIII. o pomoći u obrani granica od osmanskih prodora. U lipnju 1598. Ferdinand se vraća u Graz, gdje započinje svoju vladavinu Unutarnjom Austrijom, a ujedno počinje provoditi plan katoličke konfesionalizacije u svojoj zemlji.²¹

U međuvremenu su već u ponekim mjestima počeli izbijati sukobi između protestanata i katolika. Tamo gdje je protestanata bilo u većini, poput mjesta Radkersburga i Wolfsberga, katolici su imali problema u provođenju svečanosti, a isto je vrijedilo i za protestante koji bi se našli na području katoličke većine. Nakon pobune protestantskih rudara iz Eisenerza, Ferdinand je odlučniji no ikad u planiranju rješavanja problema između protestanata i katolika.²² U razgovoru s biskupom Lavantom zaključio je da je ključno upravljanje zemalja i gradova povjeriti samo katolicima, zatim da protestanti više ne smiju biti prihvaćeni među seoskim plemićima i u konačnici da svatko mora priložiti zakletvu katoličanstvu, a sve protestante protjerati. Znajući da je većina protestanata u ratu protiv Osmanlija, Ferdinand je smatrao da je vrijeme napokon povoljno za poduzimanje takvih mjera.²³

Dana 12.11.1599. objavio je *Dekret o izgonu protestanata*, u kojem stoji da zabranjuje djelovanje protestantskih svećenika kako narod ne bi bio *zaveden njihovim krivim učenjem*²⁴ te je izdao naredbu svim protestantskim propovjednicima i učiteljima da u roku od osam dana napuste austrijske nasljedne zemlje, u suprotnom će biti kažnjeni.²⁵ Ipak, nisu svi podržavali Ferdinanda u takvoj odluci. Parlamenti Kranjske i Koruške usprotivili su se Ferdinandu odbijanjem plaćanja poreza. Takve mjere, kao i činjenica da je u Štajerskoj još uvijek bio veći broj protestanata među kojima je on sada bio još manje popularan, Ferdinandu nisu uništili samopouzdanje i želju za rekatolizacijom. Osobito najveći vjetar u leđa u borbi protiv reformacije bila je njegova majka, koja ga od početka priprema za ovakve događaje. Osobno je smatrao da provodi Božju volju, a uskoro je osnovao i protureformacijsku komisiju. Ta

²¹ Franzl, str. 46.-57.

²² Isto, str. 58.

²³ Isto, str. 62.

²⁴ Čutić-Gorup, *Dekret nadvojvode Ferdinanda iz 1599. o izgonu protestanata*, str.83.

²⁵ Franzl, str. 63.

komisija, predvođena svećenikom s vojnicima prolazila je kroz zemlju te palila luteranske knjige, rušila crkve i kuće, oduzimala im imovinu. Onima koji nisu htjeli položiti zakletvu katoličkoj Crkvi, prijetilo je protjerivanje iz zemlje ili zatvorska kazna.²⁶ Plemići su tada još uvijek bili pošteđeni ovih strašnih mjera, a ostatak stanovništva ili je prestrašeno polagao zakletvu katoličanstvu i vladaru ili su u tajnosti pomagali provođenju reformacije u dijelovima Unutarnje Austrije.²⁷

Osim protestanata, upozoreni su bili i katolici koji nisu živjeli u potpunosti prema crkvenim zakonima. Sveukupno, Dekretom o izgonu protestanata od 1599. iz Štajerske i Koruške protjerano je 2500 ljudi.²⁸ Dana 8.8.1600. odlučeno je da će sve luteranske knjige biti zapaljene u Grazu u takozvanom „subotnjem požaru“, a svi oni koji su s protestantizma prešli ponovno na katolicizam, dužni su se ispovijedati. Par dana kasnije, Ferdinand je na mjestu požara utemeljio kapucinski samostan.²⁹ Ferdinand je već 1600. godine ispunio svoj cilj, gotovo cijela Štajerska ponovno je priznavala papu, a slijedila je i rekatolizacija Kranjske i Koruške.³⁰ No, prisilni mir nije trajao zadugo.

Osim problema s protestantima, Ferdinand je imao probleme i s obranom od Osmanlija i Mletačke Republike te s financijama koje nije toliko uspješno rješavao pa se u početku svog vladanja nije bavio vanjskom politikom. Ipak, uskoro će se kao član moćne obitelji Habsburg morati baviti i problemima u ostalim dijelovima Svetog Rimskog Carstva, a njegova unutarnja protureformacijska politika uskoro će se drastično proširiti.

2.2. Ferdinand II., car Svetog Rimskog Carstva

Kako se Ferdinand uopće našao u poziciji cara Svetog Rimskog Carstva Njemačke Narodnosti nakon svojih rođaka Rudolfa II. i Matije? Matija je na prijestolje došao uz pomoć protestantskih kneževa. Naime, nakon što je Ferdinand II. uspješno vratio svoje podanike na katoličanstvo, Rudolf II. potaknut njegovim uspjesima i sam je pokušao realizirati protureformacijsku politiku u Ugarskoj, no njegov pokušaj rezultirao je pobunom koju je iskoristio njegov mlađi brat Matija. Matija je dobio ugarsku krunu, a protestanti pravo na slobodu vjeroispovijesti. Godine 1608. Matija sa svojim trupama već ulazi u Prag te sklapa

²⁶ Franzl, str. 65.-66.

²⁷ Čutić-Gorup: *Protestanti u Austrijskoj Istri, odjeci ili pokret*, str. 62

²⁸ Franzl, str.75.

²⁹ Isto, str. 70.

³⁰ Isto

ugovor s bratom Rudolfom koji se odriče svih posjeda, osim Bohemije, u Matijinu korist - događaj poznat kao *Bruderzwist*.³¹

Osim Matije, to su iskoristili i Česi kojima je Rudolf također morao dozvoliti slobodu vjeroispovijesti Carskim pismom, a češki protestanti su potom oformili svoj odbor velikaša poznat kao *defensores*.³² Ferdinand je bio zgrožen Matijinim postupcima, a bio je i siguran da će uskoro i sam biti uvučen u sukob svojih rođaka. Nakon nekolicine prijetećih pisama, Ferdinand je na kraju ipak stekao povjerenje Matije i izbjegao sukob s njim i situaciju u kojoj se našao Rudolf.³³ Nakon Rudolfove smrti vlast preuzima Matija koji je tada htio oduzeti povlastice dane protestantima i za pomoć se obratio svojoj rodbini, između ostalog i bratiću Ferdinandu. Kako Matija nije imao sinova, 1617. proglasio je Ferdinanda svojim nasljednikom.³⁴ Još za vrijeme Matije, Česi su pokušali isplanirati zavjeru i na prijestolje dovesti novu dinastiju, znajući da će nakon Matije doći Ferdinand - „neprijatelj svih staleških sloboda“, kako su ga nakon Dekreta o izgonu protestanata (1599.) nazivali Česi.³⁵ Zavjera nije provedena, ali Ferdinand je bio svjestan činjenice da će morati sklopiti dogovor sa češkim protestantima kako bi nesmetano preuzeo krunu cijelog Carstva. Osim Čeha, Mađari su također htjeli osigurati svoja prava prije nego Ferdinand postane nasljednik Ugarske. Ferdinand je tako 1618. nevoljko potvrdio Carsko pismo iz 1609., čime je obećao protestantima da će i dalje uživati svoje povlastice te je u srpnju iste godine postao prijestolonasljednik Češke, a 1619. okrunjen je za Cara Svetog Rimskog Carstva.³⁶

Jasno je da će se protestanti i dalje boriti da se pod svaku cijenu s prijestolja makne katolički vladar poput Ferdinanda, zbog čega je i izbila takozvana Bohemska revolucija. Protestanti nisu vjerovali da će se Ferdinand držati svojih obećanja, a te sumnje na kraju su bile i opravdane. Posljednje odluke cara Matije bile su ograničavanje autonomije protestantskih župa, cenzura i pokušaj vraćanja praških župa katolicima. Zatim je slijedila i zabrana

³¹ Franzl, str. 110.-119.

³² Povijest 10, str.151.

Defensores je bio odbor čeških velikaša, odnosno branitelja vjere koji su se organizirali nakon što su protestanti u češkoj dobili vjerska i politička prava. Od tada, zemljoposjednici, vitezi i pripadnici kraljevske loze slobodni su bili odabrati kršćansku vjeroispovijest koju žele slijediti, a svaka skupina imala je deset zaštitnika vjere – *defensora*, koji bi štitili njihova prava. Ova odluka je uz službenu habsburšku administraciju stvorila paralelnu vlast pod vodstvom Vaclava Budovca von Budova. (Wilson, str. 93.)

³³ Franzl, str. 110.-120.

³⁴ Povijest 10, str. 151.-153.

³⁵ Franzl, str. 161.

³⁶ Franzl, str. 175.-176.

practiciranja svih vjera osim katoličke.³⁷ Kako su protestanti ostajali bez crkvi, sami su počeli graditi nove u nekim mjestima gdje su činili većinu stanovništva. Uskoro im je i gradnja novih crkvi zabranjena. Kada je 1618. srušena jedna novoizgrađena protestantska crkva, a oni koji su se za nju borili uhićeni, *defensori* su poslali protest na kraljevsku adresu u Prag i dobili odgovor koji ih nije smirio – navedeno je *da se nije dogodilo ništa protuzakonito*.³⁸

Defensori su tada odlučili reagirati, te su predvođeni kardinalom Thurnom sazvali staleški sabor. Kada je i taj saziv proglašen nedozvoljenim, *defensori* su, tada već bijesni na dvojicu katoličkih guvernera koji im donose sve odluke s vrha, grofa Viléma Slavatu i grofa Jaroslava od Martinica te njihova tajnika Filipa Fabriciusa bacili kroz prozor dvorane skupštine u Pragu. Sva trojica preživjela su pad, ali taj događaj, ma kako banalan bio, za Ferdinanda je predstavljao revolucionaran čin pobune protiv budućeg češkog kralja, te je označio početak velikog ratnog sukoba između Ferdinanda i protestantskih velikaša.³⁹

3. Tridesetogodišnji rat (1618.-1648.)

Niz oružanih međunarodnih sukoba od 1618. do 1648. na području Svetog Rimskog Carstva Njemačke Narodnosti ostao je zapamćen kao Tridesetogodišnji rat. Početak Tridesetogodišnjeg, vjerskog rata, označila je praška defenstracija od 23.5.1618., no taj događaj može se uzeti samo simbolično, jer je veliki sukob između protestanata i katolika bio neizbježan. Ipak, nitko nije mogao zamisliti da će se iz čeških unutarnjih sukoba razviti jedan od europskih ratova najvećih razmjera.

Jasno je da nije samo Ferdinandova, odnosno habsburška protureformacijska politika dovela do rata. Kao što je već spomenuto, sukobi vuku korijenje još od Lutherove reformacije. U Francusko-carskom ratu (1521.-1559.) luterani su se pobunili i sklopili savez s Francuskom. Augsburškim vjerskim mirom iz 1555. luteranima je priznata ravnopravnost i doneseno je načelo „čija zemlja, njegova vjera“.

³⁷ Isto, str. 177.

³⁸ Isto, str. 178.

³⁹ Franzl, str. 177.- 181., Povijest 10, str. 153.

Vremensko razdoblje nakon Augsburškog mira pa sve do Vestfalskog mira (1648.) u Carstvu se naziva katoličkom konfesionalizacijom. Ona je označavala katoličku obnovu i protureformaciju, odnosno rekatoliziranje protestantskih područja, dok se u međuvremenu luteranstvo proširilo na Skandinaviju. Valja napomenuti i da je Sveto Rimsko Carstvo imalo sedam izbornih kneževa koji su birali cara, a koji su se nakon Francusko-carskog rata također vjerski podijelili. Činila su ih tri katolička nadbiskupa i tri reformatorska kneza te je vjeroispovijest kralja Češke imala presudnu ulogu. Sama ta podjela među kneževima smatra se uvodom u Tridesetogodišnji rat.⁴⁰

Za vrijeme cara Rudolfa II. protestanti potiču nekoliko incidenata, a u Falačkoj dolazi do pokušaja ujedinjenja svih protestanata. Godine 1608. car Rudolf odbio je potvrditi Augsburški mir te uskoro nastaje Protestantska unija ili Evangelički savez. Kao odgovor na Protestantsku uniju i sukob oko teritorija ujedinjenih vojvodstava Jülich-Cleves-Berg, 1609. nastaje Katolička liga. Te dvije skupine vodile su takozvani Rat sukcesije Jülich (1609.-1610., 1614.) uz uplitanje Francuske i Nizozemske. Rat je izbio zbog prava nasljedstva gospodarski važnih vojvodstava Jülich-Cleves-Berg, a pravo su polagali Saska, Brandenburg i Habsburgovci.⁴¹ Taj sukob povjesničari također smatraju uvodom u Tridesetogodišnji rat. Katolička liga ipak je brzo raspuštena vještom politikom Matije.⁴² Nezadovoljstvo protestanata je poraslo kada je za kralja Češke izabran Ferdinand koji je odmah po dolasku počeo provoditi protureformaciju.⁴³

Zbog nepoštivanja Carskog pisma skupina čeških protestanata upala je na sastanak Regenata u praški dvorac Hradčany i izvršila defenestraciju. Dakako, nisu stali samo na defenestraciji. Godine 1619., nakon Matijine smrti, kralj Češke postaje Ferdinand. Dolazi do pobune čeških velikaša koji se bore da na vlast u Češkoj dođe protestant. Ferdinand zatim šalje vojsku u Prag, no ona biva poražena. Uskoro izbija prva faza rata, Češko-falačka, a tijekom rata dijeli se na još tri faze: Dansku, Švedsku i Francusku.⁴⁴ No, kako se unutarnji sukob i borba za vlast u Češkoj uopće pretvorila u internacionalni europski sukob? U nastavku će, uz događaje Tridesetogodišnjeg rata, biti prikazana politika Ferdinanda u svakoj od navedenih faza rata.

⁴⁰ Wilson, str. 172.-180.

⁴¹ Isto, str. 176.

⁴² Ćurčić, str. 69.

⁴³ Isto, str. 70.

⁴⁴ Ćurčić, str. 68.-70.

4. Politika Ferdinanda II. (1578.-1637.) tijekom Tridesetogodišnjeg rata

4.1. U vrijeme češko-falačke faze

Nakon praške defenestracije i smrti cara Matije došlo je do velike pobune u Češkoj protiv izbora Ferdinanda za kralja. Češki velikaši su vlast htjeli predati svom kandidatu, Fridriku V. Falačkom. Ferdinand je uputio vojsku u Češku da uguši pobunu, no carska vojska ubrzo je istjerana iz cijelog kraljevstva Češke. Pobunjenici su, ohrabreni svojim uspjesima, isplanirali pohod u Beč, no opsada Beča nije bila uspješna, jer je Ferdinand u međuvremenu sklopio saveze. Tada je već imao podršku Šleske, Lužice i Gornje Austrije.⁴⁵ Nakon što se vojno stanje za Ferdinanda poboljšalo, uspio je otići u Frankfurt na sastanak izbornih knezova. Kako Fridrik V. nije uspio dobiti podršku kneza Saske, iz formalnosti se raspravljalo o drugim alternativama, no svima je bilo jasno da će na kraju Ferdinand II. ipak dobiti vlast. Ferdinand je jednoglasno izabran za cara, iako su protivnici i dalje ustrajali na tome da Ferdinand ne dobije ugarsku i češku krunu.⁴⁶ Dana 9. rujna 1619. održana je svečana krunidba Ferdinanda za cara Svetog Rimskog Carstva Njemačke Narodnosti.⁴⁷

U međuvremenu se pet čeških provincija sastalo i odlučilo da će njihov kralj biti Fridrik V., a zahtijevale su i konfederativno uređenje Carstva. Podršku su dobile i od austrijskih radikalnih protestanata. Na konferenciji je također odlučeno da će *defensori* i dalje postojati kao ustavni čuvari vjere i da će se proširiti na sve provincije. Iste, 1619., Fridrik V. prihvatio je češku krunu, a time i veliku odgovornost kako sukob ne bi završio u korist katolika. Članovi konferencije, odnosno Protestantske unije, jednostavno su odbili priznati Ferdinandovu vlast, ali ubrzo ih je Fridrik V. razočarao u svojoj slaboj borbi za protestantska prava. Češkoj su nametnuti visoki porezi, zbog čega je on pomoć potražila u Transilvaniji.⁴⁸ Tako je osim Čeha, Ferdinandu problem pri preuzimanju krune radio i princ Transilvanije koji se postavljao za kandidata na prijestolju Ugarske. Transilvanija je tada činila tampon zonu između Svetog Rimskog Carstva i Osmanskog Carstva, zbog čega je Ferdinand morao pridobiti Transilvaniju na svoju stranu. To je pokušao poznatom habsburškom ženidbenom politikom te je ponudio svoju sestru, no princ Gabriel Bethlen, poznat po svojoj mržnji prema

⁴⁵ Povijest 10, str.153.

⁴⁶ Wilson, str. 209.-210.

⁴⁷ Franzl, str. 197.

⁴⁸Wilson, str., 210.-215.

Habsburgovcima, tu je ponudu odbio te je radi otimanja krune Svetog Stjepana pošao u pohod na Ugarsku.⁴⁹

U Ugarskoj je princ Transilvanije dočekan kao znak oslobođenja i uskoro je zavladao cijelim kraljevstvom, a krenuo je i dalje prema Unutarnjoj Austriji. Ferdinand je tada bio svjestan da mora zatražiti pomoć te se obratio Maksimilijanu Bavarskom koji je potkraj 1619. ponovno okupio Katoličku ligu. Zauzvrat je Maksimilijan tražio sve Falačke posjede koje osvoji u nadolazećem ratu. Ferdinand je znao da ovakve odluke neće uspostaviti mir, nego će na kraju još više razoriti Carstvo, no morao je pristati kako bi osigurao svoju vlast.⁵⁰ Ferdinand je zatražio dodatnu pomoć i počinje okupljati svoju vojsku. Tako počinje prva, a ujedno i najkraća, Češko-falačka faza rata koja je trajala od 1618. do 1623.

Nakon uspješnog pohoda princa Bethlena u Ugarskoj i njegova saveza sa Češkom u pohodu prema Unutarnjoj Austriji, Ferdinand se obratio poljskom kralju Sigismundu III., mužu svoje sestre i također vjernom katoliku. Ferdinand je bio svjestan da mu trebaju još moćniji saveznici. Od Španjolske, Francuske i papinstva tražio je novčanu i diplomatsku pomoć, a od Bavarske i Saksonaca tražio je izravnu vojnu pomoć.⁵¹ Moćna Katolička liga stajala je nasuprot Protestantske unije kod Ulma. Katolička liga bila je brojnija i jača, no uz pomoć francuskog izaslanika obje strane pristale su na to da se sukob neće odvijati u Svetom Rimskom Carstvu i da se Unija i Liga neće međusobno napadati – Ulmski sporazum (3.7.1620.).⁵² Francuska je smatrala da će ovim dogovorom doći do mira, no Ferdinand je vidio priliku za napad.

U lipnju 1620. Ferdinand u Beču potpisuje dokument kojim naređuje Maksimilijanu Bavarskom da započne pohod na Češku.⁵³ S vojskom od 25000 vojnika i jakim artiljerijom, Maksimilijan je krenuo u pohod na Gornju Austriju gdje je bez velikog napora brzo osvojio grad Linz. U međuvremenu su se na češko-austrijskoj granici već sukobljavale trupe generala Buquoisa i princa Anhalta, novog generala češke vojske. Nakon zauzimanja Gornje Austrije, Maksimilijan se pridružio Buquoisu. Iako su se carski vjećnici i general Buquois bojali napada Bethelna na Beč, Maksimilijana to nije spriječilo da u rujnu 1620. maršira na Češku. U svom pohodu carska vojska gotovo je opustošila češke gradove. U studenom iste godine

⁴⁹ Franzl, str. 208., 209.

⁵⁰ Franzl, str.210., 211.

⁵¹ Wilson, str. 219.

⁵²Wilson, str. 219.-221.

⁵³ Franzl, str. 222.

Maksimilijan već ulazi u Prag.⁵⁴ Dana 8.11. na Bijeloj Gori, na brdu u zapadnom dijelu Praga, susreću se dvije vojske. Češka vojska na vrhu brda imala je povoljniji položaj, ali carska vojska imala je tri puta više vojnika. Bitka nije trajala ni dva puna sata, češki vojnici bili su uplašeni i isrpljeni, mnogi su već ranije pobjegli, a oni koji su se borili brzo su bili poraženi. Kralj Fridrik nije sudjelovao u bitci, a sljedećeg dana je pobjegao iz dvora i za sobom ostavio veliko bogatstvo i važne dokumente koje sudan kasnije pronašli Maksimilijan i njegovi vojnici.⁵⁵

Kada je saznao za veliku pobjedu svoje vojske u Češkoj, Ferdinand je dao organizirati svečanost na kojoj je posebno nagradio one ratnike koji su se najviše istaknuli u bitci.⁵⁶ Bitka na Bijeloj Gori u vojnom smislu nije imala velikog značaja i bila je jedna od manjih bitki rata, ali politički gledano bila je jedna od najznačajnijih. Tom pobjedom dokazana je snaga obitelji Habsburg i njenih saveznika te slabost čeških generala pri vođenju plaćene vojske. Ustanak protiv Ferdinanda rušio se tada domino efektom: sve zemlje koje su podupirale Češku sada su se predale i odale počast Ferdinandu, a Fridrik V. pobjegao je daleko u Nizozemsku. Nad Češkom je tada provedena velika represija, a osnovan je i sud protiv zatočenih pobunjenika na kojem je car potvrđivao konačne odluke. Mnogima je određena smrtna kazna. Započela je i germanizacija Češke.⁵⁷ Važno je napomenuti da ovaj sukob nije bio sukob dviju nacija, niti samo vjerski sukob, nego sukob dvaju svjetonazora – konfederacije i apsolutizma.⁵⁸

Bitka na Bijeloj gori mogla je biti kraj sukoba Habsburgovaca i protestanata, ali nezasićena carska vojska načinjena od plaćenika nije mogla stati, a evangelistički moćnici, kao i mnogi katolički bili su zgroženi onim što je Ferdinand učinio Češkoj. Osim toga, Dvanaestogodišnji mir između Španjolske i Republike Ujedinjenih Pokrajina bio je pri kraju, a ni jedna strana ga nije htjela obnoviti. Ujedinjene Pokrajine umiješale su se u sukob Carstva s Češkom tako što su pružile utočište Fridriku V. te mu pružile diplomatsku i vojnu pomoć kako bi vratio oduzetu titulu i teritorij.⁵⁹ Tada je Tridesetogodišnji rat već postao veći europski sukob. Uskoro će se Fridriku pridružiti i drugi saveznici. Znajući da će se Španjolsko-nizozemski sukob nastaviti, te da će Češka dobiti podršku Nizozemske, Fridrik je odlučio sklopiti mir s Ferdinandom, ali pod svojim uvjetima: odreći će se prava na Češku i priznati Ferdinanda za kralja, ali Ferdinand mora priznati uspostavu konfederacije, odobriti potpunu vjersku slobodu

⁵⁴ Franzl, str. 224.-226.

⁵⁵ Wilson, str. 225.-226.

⁵⁶ Franzl, str. 222.-229.

⁵⁷ Isto, str. 230.-240.

⁵⁸ Isto, str. 240.

⁵⁹ Povijest 10, str. 164.-165.

te isplatiti sve češke dugove i vojne troškove Palatina.⁶⁰ Na te uvjete Ferdinand je odgovorio u siječnju 1621. u Beču *Reichsachtom* - carskom zabranom. Proglasio je Fridrika izopćenim iz ljudske zajednice, oduzeta mu je sva imovina, a svatko u Carstvu imao je pravo nekažnjeno ubiti izopćenika. Iste godine raspala se i Protestantska unija.⁶¹

Ferdinand je uspješno porazio i princa Bethlena koji se nastavio boriti za krunu Svetog Stjepana. Bethlen je dobio samo sedam gornjih ugarskih provincija, Transilvaniji je potvrđena neovisnost, a u Ugarskoj je potvrđena vjerska sloboda.⁶² Nakon svojih pobjeda, Ferdinand je počeo sa širenjem katoličkog utjecaja u Carstvu. Počeo je provoditi veliku konfiskaciju zemlje, osobito u Češkoj, gdje je u većem dijelu kraljevstva promijenio vlasnike, stvorivši klasu zemljoposjednika vjernih habsburškoj obitelji. Uz to, smanjio je moć staleža te ograničio i u nekim mjestima potpuno ukinuo vjersku slobodu te je oduzeo zemlju protestantskim crkvama.⁶³ Habsburška Monarhija ostaje nasljedna, a Češkoj je oduzeto pravo da bira kralja. Kako se situacija smirila, i Maksimilijan je tražio da mu Ferdinand preda pravo nad falačkim zemljama, na koje je pravo polagao Fridrik V. Iako ga je Španjolska upozoravala će taj potez imati negativne učinke, jer je još zakonom iz 14. stoljeća određeno da samo falačka obitelj ima trajno naslijeđe nad Falačkom, Ferdinand je ipak ispoštovao svoj dogovor s Maksimilijanom.⁶⁴

Godine 1623. Ferdinand je Maksimilijana Bavarskog proglasio za falačkog izbornika, što je u Carstvu izazvalo velika nezadovoljstva, strah od apsolutizma i sve veću naklonost Fridriku izvan Carstva. U međuvremenu je Fridrik okupio vojsku unovačenu pomoću Nizozemske i pokušao vratiti svoje titule, ali bezuspješno. Katolička liga uz pomoć Španjolske bila je nadmoćnija i uspjela je prodrijeti u Ujedinjene Pokrajine.⁶⁵ Bitka kod Stadlohna (1623.) bila je poražavajuća za Nizozemsku, ali uspješna za generala Tillya, vođu carske vojske.⁶⁶ Ferdinand i Katolička Liga tako uspješno završavaju prvu fazu rata, dok se Fridrik i Protestantska unija okreću novim, vanjskim saveznicima.

⁶⁰ Wilson, str.231.

⁶¹ Isto

⁶² Wilson, str. 238.

⁶³ Povijest 10, str.166.

⁶⁴ Isto, str. 164.

⁶⁵ Isto

⁶⁶ Wilson, str. 248.-250.

4.2. Politika Ferdinanda II. u vrijeme danske faze rata

Kada Fridrik nije uspio vratiti svoje zemlje i titule uz pomoć Nizozemske, potražio je dodatnu pomoć kod danskog kralja Kristijana IV. Dansko kraljevstvo je tada bilo najmoćnije protestantsko kraljevstvo. Kristijan IV. smatrao je da mu je dužnost pomoći, ali je i vidio svoju korist – mogućnost širenja utjecaja preko trgovačkih rijeka Elbe i Weser, te širenje nasljednog teritorija za svoje sinove. Kristijan IV. Danski okupio je tada Nizozemsku, Englesku, Francusku, Švedsku, Savoju i Dansku u jaki protestantski savez. Danska faza rata počinje 1625. napadom Danske i Fridrikovih saveznika na sjevernu Njemačku pod opravdanjem da brane protestantizam.⁶⁷

Grof Tilly tražio je od cara da pošalje pojačanje. Ferdinand je poslao Wallensteina sa carskom vojskom od 25 000 vojnika kako bi se zajedno s Tillyem obranili od napada Danske. I bili su uspješni, Kristijan IV. se povukao, ali je godinu dana kasnije ponovno pokušao osvojiti Sasku. Izgubio je u bitci kraj mjesta Lutter na Barenbergu 1626., a iduće godine i u bitci kod Augsburga. Na kraju je Kristijan IV. pristao potpisati separadni mir 1629. u Lübecku u kojem se obvezuje da se više neće uplitati u unutarnje poslove Svetog Rimskog Carstva, čime je završila još jedna faza rata.⁶⁸

Osim pametnog poteza Ferdinanda i Tillya da pozovu Wallensteina u pomoć protiv danskog kralja, Ferdinand je uspješno pomogao i Španjolskoj kada je bila pred napadom Nizozemske. Nizozemske i francuske trupe 1629. napadaju Španjolsku, a na talijanskom poluotoku presrela ih je Ferdinandova vojska i privela sukob kraju.⁶⁹

U međuvremenu, 1626. godine u Gornjoj Austriji je izbila pobuna protestanata protiv progona koje je naredio Ferdinand. Kada pobunu nije uspio riješiti mirnim putem, riješio ju je pomoću Maksimilijana i njegovih trupa.⁷⁰ Godine 1627. Ferdinand donosi novi ustav u Češkoj kojim je ozakonio da češka kruna ulazi u habsburško nasljeđe te da je jedino priznata katolička vjera u Carstvu. Nakon što se uspješno riješio danskog i norveškog napada, Ferdinand 1629. donosi važan edikt – *Edikt o restituciji*.⁷¹ Njime je samovoljno objavio obavezu vraćanja crkvene zemlje koja je sekularizirana nakon Augsburškog mira 1555., kalvinizam je proglasio nezakonitim u Carstvu i crkvenim knezovima dao jednako pravo kao svjetovnim da svojim

⁶⁷ Wilson, str. 235.

⁶⁸ Hrvatska enciklopedija: *Tridesetogodišnji rat*

⁶⁹ Povijest 10, str. 166.-168.

⁷⁰ Wilson, str. 297.-299.

⁷¹ Povijest 10, str. 166.

podanicima nametnu vjeru. Edikt je odmah proveden u praksu i to silom pomoću snažnih vojski Tillya i Wallensteina.⁷² Provođenje carskog *Edikta o restituciji* bila je jedna od najvećih greški Ferdinanda za vrijeme rata. Do tada je pobijedio sve bitke i rat je opet mogao završiti, no odluka o donošenju Edikta išla je u korist protestantskoj propagandi.

4.3. Politika Ferdinanda II. u vrijeme švedske faze rata

S obzirom da se sukob Habsburgovaca i protestantskih saveznika prebacio s područja Češke i Ugarske na sjever Carstva, Švedska se osjećala ugroženom. U strahu da će izgubiti prevlast nad Baltičkim morem te da će Habsburgovci možda napasti i samu Švedsku kao i zbog obrane protestantizma u Svetom Rimskom Carstvu, Švedska se također uplela u ovaj, tada već ozbiljni europski sukob. Ohrabrena je bila i činjenicom da je Ferdinand smijenio jednog od najboljih ratnih vođa - Wallensteina.

U svakoj knjizi koja govori o Tridesetogodišnjem ratu naći će se posebno poglavlje o Wallensteinu, za kojeg je sam Schiller rekao da je *najviše puta pogrešno shvaćen moćnik*. Albrecht von Wallenstein odrastao je i odgajan kao češki protestant, ali se odlučio obratiti na katoličanstvo i pristupiti carskoj vojnoj službi. U vrijeme češke pobune borio se za Ferdinanda, zbog čega je nagrađen zemljišnim posjedima. Uskoro je svoje posjede proširio po Češkoj zahvaljujući konfiskaciji koju je provodio Ferdinand. Postao je jedan od vođa carske vojske, nakon čega je uskoro oformio i sam svoju vojsku u službi cara koja se financirala uglavnom pljačkanjem i porezima na okupiranim teritorijima. Nakon mnogih uspješnih borbi, posebice nakon obrane od Danske, Ferdinand ga je proglasio carskim princem. Time je umješšan u dvorske zavjere. Carski namjesnici smatrali su da Wallenstein ima pretenzije za carskom krunom, te su Ferdinandu dali ultimatum da ga smijeni prigovorivši mu na grozote koje Wallensteinova vojska radi narodu. Dana 17. srpnja 1630. jednoglasno su sastavili memorandum o lošim i nepodnošljivim uvjetima u Carstvu tesu svu krivicu pripisali Wallensteinu. Ferdinand nije imao druge nego otpustiti Wallensteina, čime je ostao bez velikog dijela svoje vojske.⁷³

Još jedna politička greška Ferdinanda bila je ta, da je odbio sve molbe saskog kneza o ukidanju carskog edikta, zbog čega se Saska pridružila Švedskoj. Smanjenje carske vojske iskoristio je Gustav Adolf Švedski, pozvao u pomoć Francusku i Ujedinjene Pokrajine i u

⁷² Wilson, str. 165., 190.

⁷³ Franzl, str. 264.-268., 301.-308. Povijest 10, str. 158., 168.

rujnu 1631. napao carsku vojsku u Breitenfeldu u Saskoj. Do kraja iduće godine došli su do Bavarske.⁷⁴

U bitci u Breintfeldu poginuo je grof Tilly, a Maksimilijan je bio zatočen u Müncehnu. Švedski kralj nastavio je pohode prema Češkoj, a Ferdinand je ostao bez vojske i novca, te očajan kako bi pomogao Maksimilijanu ponovno poziva Wallensteina u pomoć. Godine 1632. u bitci u Lutzeniu umire Gustav Adolf Švedski, a godinu kasnije Wallenstein poražava švedsku vojsku u Steinau.⁷⁵

Godine 1634., zbog sumnje u izdaju da je sa Šveđanima pokrenuo tajne mirovne sporazume, Wallenstein je ubijen prema naredbi Ferdinanda.⁷⁶ Nakon katastrofalnih bitki sa Švedskom, na carskom dvoru počelo se razmatrati o prihvatljivom miru. Carski namjesnici morali su objasniti Ferdinandu da mira neće biti dok se on ne odrekne *Edikta o restrikciji*, a važno je i napomenuti da je tada u Carstvu živjelo više protestanata nego katolika, koji će se nastaviti boriti za svoja prava, ali Ferdinand još uvijek nije popuštao i držao se svojih odluka donesenih u Ediktu.⁷⁷

Novi zapovjednik carske vojske postao je Ferdinandov sin, Ferdinand III. , a i španjolska vojska ponovno se pridružuje carskoj i u bitci kod Nördlingena 1634. prisiljavaju Šveđane da se povuku iz južnog dijela Carstva. Proslava uspjeha u sukobu sa Švedskom na bečkom dvoru nije dugo trajala. Pretkraj 1634. u Carstvo polako ulaze francuske trupe.⁷⁸ Osim što se Francuska spremala za rat, u Carstvu je ponovno zavladao strah od prodora Osmanlija.

Rat je tada trajao već šesnaest godina, Sveto Rimsko Carstvo bilo je iscrpljeno i u potpunosti razoreno, a Ferdinand je tada shvatio da je sa svojim planovima otišao predaleko, te da rat više neće dobiti.⁷⁹ Tada je odlučio da će prihvatiti izaslanika saskog izbornika i sklopiti mir. Praškim mirom, potpisanim između Ferdinanda i Saske u svibnju 1635. godine, odlučeno je da se *Edikt o restituciji* neće potpuno ukinuti, nego da će se poništiti za idućih 40 godina, a nadbiskupija Magdeburg doživotno će pripasti sinovima saskog izbornika.⁸⁰ Rasprava o podjeli imovine između katolika i protestanata završila je dogovorom da se Edikt može provoditi u svim zemljama koje su osvojile katoličke snage do 1627. godine, s iznimkom

⁷⁴ Povijest 10, str. 168.

⁷⁵ Franzl, str. 316.-326.

⁷⁶ Povijest 10, 158.

⁷⁷ Franzl, str. 327.

⁷⁸ Wilson, str. 384., 387.

⁷⁹ Franzl, str. 348.-349.

⁸⁰ Franzl, str. 353. Povijest 10, str.169.

Saske i Brandenburga, koje predstavljaju središta protestantizma. Car je odobrio i amnestiju za sve zemljoposjednike koji su prihvatili Praški mir, a prihvatila ga je većina protestantskih knezova koji su se obvezali pomoći Ferdinandu pri obrani Carstva.⁸¹

Praškim mirom Ferdinand nije postigao opći mir, za koji je tada ionako bilo kasno, ali je došlo do preokreta saveza. Rat će trajati još godinama, a primarni ciljevi zbog kojih je rat počeo, do tada su se promijenili. U sljedećoj fazi rata bitke su se vodile oko dominacije u Europi između Španjolske i Francuske.

4.4. Politika Ferdinanda II. u vrijeme francuske faze rata

Francuska faza rata trajala je od 1635. do 1638., no, kako Ferdinand II. umire 1637., o njegovoj politici u ovoj fazi ne možemo mnogo govoriti. Prije svoje smrti, Ferdinand se pobrinuo da se vrati načelo primogeniture i da se organizira svečana predaja krune njegovom sinu nasljedniku – Ferdinandu III.⁸²

Ferdinand III. došao je na vlast u vrijeme kada su Francuska i Švedska napadale Carstvo. Nizom neuspjeha carske vojske dolazimo do odlučujućih bitaka u Jankowu 1645. gdje Šveđani uništavaju carski odred, i Alerheimu (1645.) gdje Maksimilijan doživljava strašan poraz, nakon čega katolici nisu bili u mogućnosti sklopiti povoljan mir. Od 1643. održavao se mirovni kongres u Vestfaliji, na kojem je sudjelovalo 194 europskih vladara, a osnovno pitanje bilo je rješenje problema u Svetom Rimskom Carstvu. Kongres je bio podijeljen. Pregovaralo se na dva mjesta, jer su katoličke i protestantske sile odbile sastati se.⁸³ Car se s katolicima sastajao i pregovarao u Münsteru, a s protestantima u Osnabrücku.⁸⁴ Konačni mir potpisan je tek 1648. godine.

⁸¹Franzl, str. 350.-353., Povijest 10, str. 169.

⁸² Franzl, str. 354.-356.

⁸³Povijest 10, str. 173., 180.

⁸⁴Bertoša, str. 82.

5. Vestfalski mirovni ugovor (1648.)

Vestfalski mir je sklopljen i potpisan 24. listopada 1648. godine.⁸⁵ Tim mirom dan je suverenitet njemačkim državnim staležima, dodijeljeno je pomilovanje njemačkim knezovima, ukinut je *Edikt o restituciji* i obnovljen Augsburški mir s nekim promjenama i dodacima, poput onog da su i kalvinisti dobili pravo vjeroispovjesti i da podanici koji se ne slažu s principom „čija zemlja, njegova vjera“ mogu emigrirati, a da ne gube posjede.⁸⁶ Carska titula više nije imala velikog značaja jer su caru smanjene ovlasti. Ovlast objave rata, mira i ubiranje poreza preuzeo je sabor. Izbornim kneževima u izboru cara pridružuje se i bavarski vojvoda pa ih od tada ima osam. Također je i habsburški plan teritorijalne hegemonije tada u potpunosti propao i više nije mogao biti obnovljen, jer su sve države unutar Svetog Rimskog Carstva Njemačke Narodnosti postale suverene s vlastitom diplomacijom. Osim toga, Švedska, Nizozemska i Francuska dobile su teritorije na štetu Carstva, a Nizozemska je priznata i kao neovisna država.⁸⁷

Tim mirom završava Tridesetogodišnji rat austrijskih Habsburgovaca sa Švedskom i Francuskom, no Francuska i Španjolska nisu uspjele uspostaviti mir pa se rat između njih nastavio.⁸⁸

Vestfalski mir je značajan upravo zbog činjenice da je označio kraj vjerskih ratova u Europi, a mnogi povjesničari ga smatraju prekretnicom europskog poretka, naglašavajući da je Vestfalskim mirom stvoreno novo, moderno međunarodno uređenje temeljeno na uspostavljanju ravnoteže⁸⁹ i suverenitetu država koje funkcioniraju kao jednake unutar zajedničkog pravnog okvira. Drugi povjesničari pak smatraju da Vestfalski mir i Tridesetogodišnji rat nisu ništa promijenili, s obzirom da su ponovno priznata načela Augsburškog mira od gotovo stoljeća ranije. Ti povjesničari smatraju da je rat bio uzaludan, a da je šteta neizmjerana, uzevši u obzir da do većih promjena nije došlo. No došlo je. Moć cara Svetog Rimskog Carstva opala je i politika katoličke konfesionalizacije Habsburgovaca završava. Calvinisti su postali ravnopravni katolicima i luteranima. Jasno je da do uspostave

⁸⁵ Povijest 10, str. 180.

⁸⁶ Bertoša, str. 82.

⁸⁷ Bertoša, str. 82.

⁸⁸ Povijest 10, str. 180., 181., Bertoša, str. 83.

⁸⁹ Bertoša, str. 83.

novih odnosa i novog poretka nije moglo doći odmah, bio je to proces koji je trajao i prije i nakon Vestfalskog mira.⁹⁰

⁹⁰Wilson, str. 514.-516.

6. Zaključak

Jedan od najvećih europskih ratova pokrenut je u 17. stoljeću iz vjerskih razloga, a završio je borbom oko dominacije nad kontinentom. Razoreno Carstvo trpilo je 30 godina sukoba i uništavanja koje je potaknula želja Habsburgovaca za rekatolizacijom područja. Češki protestanti pobunili su se upravo u vrijeme kada na prijestolje dolazi Ferdinand II. – osoba koju roditelji i isusovci cijelo odrastanje odgojem i obrazovanjem u duhu vjere te odvajanjem od bilo kakvog vanjskog utjecaja pripremaju za uništavanje protestantizma.

Već donošenjem Dekreta o izgonu protestanata iz 1599. postalo je jasno u kojem će se smjeru razvijati njegova politika. Protestanti u cijelom Svetom Rimskom Carstvu nisu ga htjeli priznati za cara zbog straha od progona, a s obzirom da je Ferdinand postao kralj Češke prije nego je postao car cijelog Carstva, Česi su bili prvi koji su osjetili njegovu protureformacijsku politiku. Potvrdio je Carsko pismo iz 1609. kojim su protestanti dobili jednaka prava kao i katolici u Češkoj samo kako bi nesmetano preuzeo krunu. Nakon što je naslijedio Češko kraljevstvo nakon Matije, počeo je provoditi katoličku konfesionalizaciju u Češkoj, što je rezultiralo sukobom Ferdinanda i Čeha. Uskoro su se u sukob na stranu Češke uključile protestantske kneževine i kraljevstva s vlastitim osvajačkim interesima.

Dok su njegovi vojskovođe ratovali na sjeveru Carstva, Ferdinand je u Češkoj provodio oštru rekatolizaciju, konfiskaciju zemljišta i germanizaciju. Ediktom o restituciji iz 1629. potaknuo je Švedsku i Francusku da se upletu u rat i tako produžio sukob na idućih gotovo dvadeset godina, ali i izgubio dominaciju u bitkama. Naime, Carstvo je već bilo razoreno i iscrpljeno, a nakon što je 1632. poginuo grof Tilly te je Ferdinand zbog dvorskih zavjera 1634. dao ubiti Wallensteina, jednog od svojih najboljih vojskovođa, carska vojska više nije imala značajnih ratnih uspjeha. Ferdinand je potpisao Praški mir 1635., ali se rat nastavio. Njegov sin Ferdinand III. morao je potpisati Vestfalski mir 1648., kojim je obnovljen Augsburški vjerski mir, a priznata je ravnopravnosti i kalvinima.

Ferdinand je u vrijeme Tridesetogodišnjeg rata provodio protureformacijsku politiku te politiku sklapanja saveza koji će pomoći obrani Carstva. No, lako je zaključiti da je Ferdinandova politika bila više vjerskog karaktera nego vojnog odnosno osvajačkog. Njegova vjerska politika kojom je istjerivao protestante, zabranjivao prakticiranje njihove vjere i postavljao katolike na sve visoke službe pokrenula je rat, ali rat je postao europski tek stvaranjem saveza i uplitanjem drugih država zbog njihove vlastite koristi pod opravdanjem da brane svoju vjeru. Ferdinand je nastavio provoditi reforme u cilju rekatolizacije područja

Carstva, čime je davao povoda produljenju rata i konstantnim napadima na teritorij svog velikog Carstva.

Ferdinand je vjerovao svojim savjetnicima da ratom čini pobožno djelo. Njegov sin nije imao drugog izbora nego potpisati Vestfalski mir koji nije pogodovao Carstvu, ali je njime uspostavljena ravnoteža snaga u Europi.

7. Popis literature

Bertoša, Slaven: *Svjetska povijest modernoga doba (XVI. - XIX. stoljeće) s posebnim osvrtom na Apeninski poluotok*, Zagreb 2004.

Biblioteka Jutarnjeg Lista: *Povijest*, knjiga 10: *Doba apsolutizma (17. stoljeće)*, UTET S.p.A., 2008.

Ćurčić, Leopold: *Tridesetogodišnji rat (1618.-1648.)*, *Essehist*: časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti, Vol. 7 No. 7, 2015.

Ćutić Gorup, Maja: *Dekret nadvojvode Ferdinanda iz 1599. o izgonu protestanata*, *Croatica Christiana periodica*, Vol. 33 No. 63, 2009.

Ćutić Gorup, Maja: *Protestanti u asutrijskoj Istri: odjeci ili pokret?*, *Časopis za povijest Zapadne Hrvatske*, Vol. 4 i 5 No. -, 2010.

Franzl, Johan : *Ferdinand II.: Keiser im Zwiespalt der Zeit*, Verlag Styria, Graz, Wien, Köln, 1978.

Wilson, Peter H.: *Europe's Tragedy: A history of the Thirty Years War*, Allen Lane, Penguin Books, New York, 2009.

Internetski izvori:

Hrvatska enciklopedija: *Habsburgovci*

<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=23999> posjećivano između 29.7. i 28.8.2020.

Hrvatska enciklopedija: *Tridesetogodišnji rat*

<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=62253> posjećivano između 29.7. i 28.8.2020.